

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Липский И. А. Социальная педагогика. Методологический анализ : учеб. пособие / И. А. Липский. — М. : ТЦ Сфера, 2004. — 320 с.
2. Методологические основы социальной педагогики / Актуальные проблемы теории и практики социальной педагогики : материалы 9-х научно-педагогических чтений факультета социальной педагогики РГСУ 25 марта 2006 г. — М. : Перспектива, 2006. — Часть 1. — С. 15–27.
3. Плоткин М. Социальное воспитание школьников в условиях модернизации российского образования / М. Плоткин // Социальная педагогика. — 2003. — № 4. — С. 23–29.
4. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному аспекті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / А. О. Рижанова. — Луганськ, 2005. — 44 с.
5. Харченко С. Я. Методология и методы социально-педагогических исследований / С. Я. Харченко, Н. С. Крапинов, А. Н. Чиж та ін. — Луганск : «Альма-матер», 2001. — 169 с.
6. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / М. В. Шакурова. — М. : Издательский центр «Академия», 2002. — 272 с.

Надійшла до редколегії 25.01.2011 р.

УДК 376.01531 — 056.36:792

О. І. ПРОСКУРНЯК

**ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ
ЗІ ЗНИЖЕНИМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ**

Розглядаються поняття «комунікативна культура», її складники, особливості комунікативної діяльності учнів зі зниженим інтелектуальним розвитком, обґрунтовуються необхідність застосування інноваційних засобів її формування, доцільність застосування театрального мистецтва в цьому процесі.

Ключові слова: комунікативна культура, театральне мистецтво, ляльковий театр, учні зі зниженим інтелектуальним розвитком.

Рассматриваются понятие «коммуникативная культура», ее составляющие, особенности коммуникативной деятельности учащихся со сниженным интеллектуальным развитием, обосновываются необходимость применения инновационных способов ее формирования, целесообразность применения театрального искусства в этом процессе.

Ключевые слова: коммуникативная культура, театральное искусство, кукольный театр, учащиеся со сниженным интеллектуальным развитием.

«Communicative culture», her constituents is examined in the article, features of communicative activity at a pupil with mionectic intellectual development, the necessity of application of innovative methods of her forming, expediency of application of dramatic art, is grounded for this process.

Key words: communicably cultural, dramatic art, puppet-show, pupils with mionetic intellectual development.

Інформаційне суспільство потребує становлення такої системи освіти, яка орієнтується на активне входження у світовий освітній простір. Саме тому останнім часом спостерігаються суттєві зміни в психолого-педагогічній теорії навчання і виховання учнів з обмеженими розумовими можливостями. Пріоритетними є погляди про необхідність інклюзивного навчання, розвитку комунікативної діяльності, формування комунікативної культури дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком. У зв'язку з тим, що інклюзивне навчання є пріоритетним, необхідно виявляти нові альтернативні засоби, що впливатимуть на його оптимізацію, сприятимуть розвиткові комунікацій учнів зі зниженим розумовим розвитком, формуванню їх комунікативної культури.

Вітчизняні учені-дефектологи В. Бондар, В. Засенко, Н. Квітка, А. Колупаєва, Н. Компанець, Ю. Найда, Т. Сак, І. Сухіна приділяють достатньо уваги становленню інклюзивної системи навчання, але не вирішеним залишається питання щодо гармонічного входження дітей з особливими потребами в загальноосвітні масові школи. Однією з проблем, що гальмують цей процес, є особливості комунікативної діяльності таких учнів, а саме: формування їх комунікативних навичок, комунікативної культури.

Метою статті є визначення поняття «комунікативна культура», особливості її формування в учнів зі зниженим розумовим розвитком, обґрунтування необхідності застосування інноваційних форм у цьому процесі, зокрема театрального мистецтва.

Говорячи про інклюзивні процеси, слід звернути увагу на структуру відносин, на яких ґрунтується педагогічний процес. Традиційна освіта має за мету передати дитині знання, уміння, навички, що сприятимуть адаптації дитини в подальшому житті.

Альтернативні заходи впливу на підростаючу особистість ґрунтуються на суб'єкт-суб'єктних стосунках, що підштовхують дитину до саморозкриття. Звернення до кожного учня зі зниженим інтелектуальним розвитком як до особистості неможливе без урахування його психофізичних особливостей. Кожна дитина має свій спектр емоцій, почуттів, переживань, надій, почуттів. Для гармонійного розвитку дитини зі зниженими інтелектуальними

можливостями необхідно створити таке оточення, яке сприятиме розвитку не тільки його розуму, але й формуванню комунікативної культури.

Погоджуємось з В. Веснянка, що складовою комунікативної культури є гуманність, яка полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей, притаманній кожній людині. Отже, визначення комунікативної культури зумовлене трансформаційними процесами та новими вимогами соціуму, що надають можливість трактувати комунікативну культуру особистості як комплекс комунікативних знань, умінь, властивостей особистості, тобто сукупність відносин для взаємодії з іншими людьми [3, с. 157]. Проблема формування комунікативної культури учнів зі зниженим розумовим розвитком в умовах освітнього закладу має специфічні особливості суб'єкт-суб'єктних відносин між учнями, вчителями, батьками.

Різноаспектність змісту комунікативної культури зумовлює її складну структуру, що містить такі складові: світоглядну — система поглядів, переконань, знань і цінностей, етичних і естетичних норм; мотиваційну — мотиви комунікативної поведінки, комунікативні установки; власне комунікативну — комунікативні вміння і навички (вербальні і невербальні), культура мовлення; емоційно-вольову: емпатія, витримка, толерантність, тактовність; конструктивну — адекватне сприйняття і самооцінка, комунікативно-рефлексивні здібності, здатність прогнозувати взаємодію з оточуючими.

Зрозуміло, що внаслідок зниження пізнавальних процесів і особливостей розвитку учні зі зниженими інтелектуальними можливостями мають труднощі в комунікативній діяльності. Це виявляється в складності відчувати настрій оточуючих, неадекватності самооцінки (занадто завищеної або заниженої), відсутності такту в спілкуванні тощо.

Засобом, що впливає на розумову і чуттєву сфери таких учнів, є мистецтво. Відомо, що мистецтво як засіб лікування використовувалося в Стародавній Греції, Індії, Китаї. З ХХ ст. використання мистецтва поширюється в психокорекції практиці. Останнім часом визначають такі напрями корекційної роботи засобами мистецтва: психофізіологічний — корекція психосоматичних порушень; психотерапевтичний — вплив на когнітивну й емоційну сфери; психологічне — катарсична, регулятивна, комунікативна функції; соціально-педагогічний — розвиток естетичних потреб, активізація потенційних можливостей дитини у творчості. Практична реалізація цих напрямів здійснюється через корекційно-розвиваючі методики.

А. Виготський, Д. Ельконін, А. Запорожець, Е. Ільєнков, М. Коган, Б. Немецький та інші визначають значну роль мистецтва у формуванні особистості дитини. У своїх працях вони зауважували, що пристосування дитини до здобутків культури, всіх видів мистецтва збагачує її, розвиває, розкриває творчий потенціал. Отже, неможливо вирішити сучасні психолого-педагогічні проблеми поза мистецтвом — важливого засобу впливу на особистість.

Особливого значення мистецтво як засіб корекції набуває в спеціальній психології та корекційній педагогіці. На можливості мистецтва в корекції

відхилень у розвитку вказували такі зарубіжні (Ж. Демор, О. Декролі, Е. Сеген та ін.) та вітчизняні (А. Виготський, А. Граборов, В. Кащенко) вчені. Вони зауважували, що процес сприйняття мистецтва дітьми являє складну психічну діяльність, до якої входять пізнавальна та емоційна складові; доводили позитивний вплив мистецтва на дітей з проблемами в розвитку. А. Виготський визначив особливу роль художньої діяльності в розвитку не тільки психічних функцій, але й в активізації творчих проявів у різних видах мистецтва в дітей з проблемами в розвитку [4].

Позитивну динаміку впливу мистецтва на розумово відсталих дітей відзначали О. Гаврилушкіна, О. Грошенков, О. Боровик, Е. Єкжанова та ін. Їх дослідження свідчать, що мистецтво розвиває особистість, збагачує світогляд дитини з проблемами в розумовому розвитку, сприяє формуванню комунікативності, реалізує пізнавальні потреби. Мистецтво надає можливість не тільки пізнати світ, але й брати участь у його перетворенні. Саме це й доводить корекційний вплив мистецтва на особистість дитини з особливими потребами. Участь розумово недорозвинених дітей, їх здорових однолітків, психологів, педагогів у процесі створення художнього театрального образу збагачує їх соціальний досвід, навчає адекватної взаємодії і спілкування в суспільній діяльності, забезпечує корекцію комунікативної сфери, формує комунікативні культуру і компетентність. Щодо психокорекційного впливу мистецтва — воно виявляється в катарсисі, «очищенні» від негативних переживань, сприяє встановленню нових комунікативних зв'язків. Безумовно, діти зі зниженим розумовим розвитком не завжди можуть одразу адекватно сприйняти літературний твір або театральну постановку. Їх необхідно навчати прийомів художнього сприйняття, але це є необхідним, тому що врешті-решт мистецтво допомагає учням зі зниженими інтелектуальними можливостями відчутти себе повноцінними, оптимізує процес їх інклюзивного навчання в макросоціальному середовищі.

В останні десятиліття спеціальна психологія і корекційна педагогіка значною мірою орієнтуються на використання різних впливів мистецтва з метою вирішення різних проблем учнів з особливими потребами: культурного розвитку, гармонізації особистості тощо. Достатньо широко використовується арт-терапія, під якою розуміють корекційний вплив образотворчого мистецтва. На жаль, недостатньо уваги спеціалісти приділяють впливу театрального мистецтва щодо вирішення проблем дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком, а саме: подолання комунікативних бар'єрів, набуття комунікативних навичок, формування комунікативної культури.

На нашу думку, для дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком необхідним є не тільки відвідування театральних постановок для дітей, але й активна участь у них, зокрема — у гуртках при будинках дитячої творчості, школах. Оптимальною є участь у постановках лялькового театру. За допомогою дій дитини м'яка лялька «оживає», через неї можна висловити власні

почуття, бажання, «проробити» неприємні ситуації та набути навичок гармонійного спілкування, опанувати знання щодо доброго й поганого, правила поведінки в різних ситуаціях, подолати сором'язливість та агресію.

Визначимо переваги використання ляльок у театральних постановках учнів зі зниженим розумовим розвитком.

По-перше, гальмування пізнавальних процесів є значною перешкодою, щоб самому, без допомоги ляльки зіграти найпростішу роль, навіть у постановці елементарного сюжету (казки «Ріпка», «Колобок» тощо).

Через ляльку дитина несвідомо асоціює себе з персонажем, за її допомогою може емоційно довести, що її турбує, говорячи при цьому від імені свого персонажа, ляльки. Саме тому доцільно використовувати ляльки в психокорекції та розвиваючій роботі з учнями, що мають проблеми з розумовим розвитком.

По-друге, лялька містить певний емоційний досвід. Лялька — весела або сумна, ввічлива або груба може зображувати позитивний чи негативний образ персонажа. Через ляльку можна позбавитися страху й агресії, опанувати комунікативну культуру, норм і правил поведінки, розвинути емпатичні здібності, навчитися адекватно реагувати на зауваження, набути комунікативної компетентності.

На заняттях психолог може запропонувати дитині зі зниженим інтелектуальним розвитком такий сценарій, розігруючи який вона зможе подолати негативні емоції. Допомогти собі у вирішенні певних проблем, зокрема комунікативних. Взаємодіючи з однолітками в процесі театралізації казок чи спеціальних сценаріїв, учні зі зниженим інтелектуальним розвитком відпрацьовують не лише комунікативні вміння, але й набувають певного соціального досвіду, що допоможе їм у процесах соціалізації й інтеграції.

Полярні герої (добрі — злі, довірливі — підозрілі, правдиві — брехливі, сміливі — боязкуваті, відкриті — замкнені, спокійні, витримані — дратівливі) допоможуть дитині оцінювати їх поведінку, за допомогою спеціалістів і оточуючих дітей визначитися з доцільним зразком поведінки. За допомогою ляльки або самостійно зображуючи персонажа учні психологічно «переживають» роль, отже, набувають емоційного досвіду полярних станів.

По-третє, перевага лялькових вистав ще й у тому, що вони ґрунтуються на відомих дитячих казках. Казка впливає на людську свідомість і вчить загальнолюдських цінностей. Отже, для кожної дитини казка — можливість навчитися розмірковувати й оцінювати вчинки героїв, засвоювати етичні норми, розвивати пам'ять й мовлення.

Як зазначають учені (В. Бондар, О. Хохліна, В. Синьов, С. Тарасун та ін.), в учнів зі зниженим інтелектуальним розвитком є порушення мовлення, а саме: обмежений мовленнєвий запас, мовні порушення (дизартрія тощо), складнощі розуміння усної мови.

Ритмічна, повна повторів мова («зайчик-побігачик», «лисичка-сестричка», «жили — були») поліпшує сприйняття сюжету, тренує речовий апарат дитини при театралізованих виставах.

Для дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком спочатку слід проводити індивідуальні репетиції, на яких, спільно зі спеціалістом, слід розібрати роль, проаналізувати дії персонажа, визначитися з образом героя, вивчити свою роль та ознайомитися зі сценарієм у цілому.

Якщо це сценарій, написаний індивідуально, щоб вирішити комунікативні проблеми, сприяти формуванню комунікативної культури окремих учнів або групи, то ролі мають відбивати доцільну поведінку, вчити грамотно вирішувати конфліктні ситуації тощо.

Унаслідок виконання ролей розвиваються активні процеси: по-перше учні повторюють фрази, рухи, ситуації, відстежуючи при цьому реакцію оточуючих. Отже, через наслідування дитина вчиться самовизначення. По-друге, під час театралізації сюжетів розвиваються творчі здібності, тобто надається можливість для вільного пізнання дійсності. Слід заохочувати учнів зі зниженими інтелектуальними можливостями не тільки до того, щоб вони вивчили роль та «правильно» її зіграли, але, по-можливості, придумували власні сюжети, або у виконанні ролей могли реалізувати власні фантазії, що сприяє розвитку творчого сприйняття. Саме такі можливості надають лялькові вистави.

Діти люблять не тільки дивитися дитячі вистави у виконанні професійних акторів на великій сцені у театрі, але мають бажання самі стати акторами. Безумовно, для формування культурного досвіду необхідно відвідувати театри. Театр — це завжди свято. Куліси, певне освітлення, атмосфера — усе це сприяє святковому настрою. Відвідуючи театр, діти також ознайомлюються з правилами поведінки в ньому, вчать поважати тишу, не заважати оточуючим тощо.

Театральне мистецтво — один із найдемократичніших і найдоступніших її видів. Воно допомагає вирішити багато проблем сучасної педагогіки і психології, що пов'язані з вихованням, формуванням естетичного смаку, культури, розвитком комунікативних якостей особистості, ініціативності, розкряченням [2].

За допомогою занять, лялькових театралізованих вистав у учнів з обмеженими можливостями розвиваються дрібна моторика, координація рук, стимулюються слуховий і зоровий аналізатори, увага, пам'ять, збільшується мовленнєвий запас. Учені довели, що розвиток рук тісно пов'язаний з розвитком мозку людини, отже, її мисленням та мовою [1].

Театральні постановки допомагають долати не тільки комунікативні, але й мовні бар'єри, допомагають учням зі зниженими інтелектуальними можливостями у вивченні іноземної мови. Навчання стає легшим у ситуаціях рольової взаємодії, театралізація сприяє творчому натхненню.

Підготовка й проведення театральних лялькових вистав у учнів зі зниженим розумовим розвитком також стимулює емоційне сприйняття, імпровізацію. Учні під керівництвом дорослих можуть самі виготовляти ляльки, шити для них костюми.

Під час репетицій вистав, роботи над вивченням ролей педагога, психолога мають унікальну можливість гармонізувати стосунки, спілкуватися з учнями в новому контексті. Ролі «учень — учитель» перетворюється в іншу модель стосунків «актор — режисер».

Театральне лялькове мистецтво має ті ж переваги, що й рольова гра, а крім того, дитина моделює власну поведінку, може інсценувати власний сюжет, ту проблему, яка її турбує. В такому разі простежується послідовність творчих етапів: «періоду пізнання», «періоду переживання», «періоду втілення». Реалізація цих етапів сприяє вдосконаленню комунікативної діяльності, комунікативної культури, розвитку емоційності, творчості, вирішенню завдань естетичного і морального сприйняття.

Таким чином, можна дійти висновку, що психолог або педагог для використання театрального лялькового мистецтва повинен мати необхідні навички, лише теоретичних знань недостатньо. За консультацією слід звертатися і до досвідчених фахівців у галузі психокорекції за допомогою арт-впливів, і до діячів мистецтва.

Складно визначитися і з репертуаром, тут важливо чітко окреслити мету, на досягненні якої спрямована вистава, і особливості контингенту учнів, що будуть у ній задіяні.

Ляльковий театр — засіб не тільки корекційного впливу на дитину зі зниженим інтелектуальним розвитком, а й форма дозвілєвої діяльності. Дитина на таких заняттях набуває досвіду конструктивного проведення вільного часу.

Відомо, що в дітей зі зниженим розумовим розвитком ускладнено формується ціннісно-мотиваційна сфера й саме вирішенню цієї проблеми сприяє заняття театральним мистецтвом. Спільна робота над виставою розвиває в учнів уміння слухати партнера, взаємодопомогу, формує почуття відповідальності за спільну справу, гармонізує стосунки.

На різних етапах вікового розвитку доцільно добирати вистави, цікаві й зрозумілі дітям. Для вирішення проблеми формування комунікативної культури слід знати її складові і показники. Нами зазначалося, що до складових комунікативної культури належать знання етичних, моральних норм, їх дотримання, орієнтації на конструктивну взаємодію з оточуючими, вміння слухати і співпереживати, відчувати настрій оточуючих. Саме це є завданнями формування комунікативної культури й театральних вистав, що сприяють їх вирішенню.

Звичайно, в багатьох випадках одна вистава допомагає вирішенню одразу декількох завдань. Наприклад, вистава по казці «Гуси-лебеді» водночас учиє культури спілкування, доброзичливого ставлення один до одного, допомагати оточуючим, не бути байдужим до чужої біди. Можна сказати, що лише прочитавши, прослухавши казку можна сприйняти все вищезазначене. З цим можна погодитися, якщо справа стосується учнів без порушень у розумовому розвитку. У тій категорії учнів, яку ми розглядаємо, як уже

зазначалося, необхідно зважати на особливості їх психічного й емоційного розвитку. У розумово відсталих учнів на етапах процесу пізнання спостерігається недорозвинення практично всіх пізнавальних процесів, що, у свою чергу викривлює сприйняття оточуючої дійсності. Процес формування образів світу перебуває в тісному взаємозв'язку зі станом сенсорної системи дитини. Сенсорно-перцептивне відбиття дійсності є основою розвитку пам'яті, уявлення, мислення, мовлення. В учнів з розумовою відсталістю сприйняття зовнішніх образів порушене. Вони дуже повільно засвоюють матеріал, швидко забувають, мають складнощі з практичним застосуванням здобутих знань і набутих навичок на практиці.

Театралізовані лялькові вистави будуються на інтеграції всіх компонентів сенсорної системи (зорової, слухової, рухової, тактильної), формуючи цілісне і диференційоване уявлення про оточуючий світ. Однак пізнання світу та формування комунікативної культури в учнів зі зниженим розумовим розвитком можна оптимізувати, створюючи психолого-педагогічні ситуації, які стимулюватимуть порушені функції. Для того, щоб засвоїти матеріал, дитині з розумовим недорозвиненням необхідно значно більша кількість повторень, ніж дитині без відхилень у розвитку. Численні репетиції допомагають вирішити ці проблеми. Також учням із проблемами в розвитку легше запам'ятовувати візуально, аніж установлювати логічні зв'язки між предметами оточуючого світу. Тому при доборі сюжетів для театралізованих вистав їх необхідно обирати і компоновати таким чином, щоб діти змогли простежувати попередні дії, запам'ятати наступні. Тобто слід створити в сценарії тематичний ланцюг, який поступово активізує увагу та пам'ять учнів з розумовою відсталістю.

Стосовно формування комунікативної культури й комунікативної компетентності учнів зі зниженим розумовим розвитком на першому етапі відбувається сприйняття явища оточуючого середовища, на другому — осмислення явища, на третьому — обробка і закріплення, на четвертому — практичне застосування набутих навичок і вмінь, на п'ятому — соціальна інтеграція.

На першому етапі формування комунікативної культури в учнів зі зниженими інтелектуальними можливостями засобами театрального мистецтва проводяться заняття та репетиції спільно з викладачами естетичного циклу та психологом, тому що необхідно впливати на всі модальності організму, опора на органи чуття активізує сприйняття.

На другому етапі цілеспрямовано впливають на розвиток мислення, опанування моральних норм через аналіз різних прикладів зі сценічних дій.

На третьому етапі за допомогою ляльок діти зі зниженим інтелектуальним розвитком на репетиціях відпрацьовують комунікативні ситуації, конфлікти, вчать їх конструктивно вирішувати. Психологам, сценаристам на цьому етапі слід максимально наближувати театралізовані дії до ситуацій, які можуть бути в реальному житті.

Основним завданням четвертого етапу є розвиток комунікативної культури і творчого потенціалу учнів зі зниженим інтелектуальним розвитком.

Якщо попередні етапи спрямовувалися на надання дітям необхідної інформації щодо моральних норм і правил через художні образи лялькових героїв, яку діти повинні засвоїти у формі знань, умінь, навичок поведінки і їх діяльність була репродуктивного характеру, то на четвертому етапі організується творча діяльність залежно від потреб учнів. Рекомендується так конструювати репетиції і заняття, щоб розвивати продуктивну діяльність, мову, скріплювати зв'язок між словом і дією. На цьому етапі важливі саме партнерські стосунки між спеціалістами й учнями. Якщо на попередніх етапах у більшості випадків репетиції (навіть з участю ляльок) з учнями з особливими потребами проводяться в індивідуальній формі, то на четвертому вони здійснюються в груповій формі, тобто проробляються ситуації взаємодії з оточуючими, формується комунікативна компетентність, долаються комунікативні проблеми.

П'ятий етап формування комунікативної культури в учнів з особливими потребами найважливіший. Після всіх репетицій, лялькових вистав, занять у театральній секції дитина має застосовувати набуті комунікативні навички: в школі, поза навчальним закладом, з дорослими й однолітками, в незнайомих ситуаціях.

Таким чином, застосування театрального мистецтва (лялькових вистав) у процесі формування комунікативної культури в учнів з обмеженими інтелектуальними можливостями :

- допомагає скорегувати поведінку (нейтралізувати агресивну, розкряпачити сором'язливу);
- сприяє адекватній поведінці з оточуючими і підвищенню самооцінки;
- розвиває пізнавальні процеси: пам'ять, увагу, мислення, мову;
- допомагає дітям вирішити існуючі складнощі в комунікативній сфері, гармонізувати стосунки з оточуючими;
- забезпечує набуття комунікативних навичок, опанування правил поведінки в соціумі через творчий розвиток;
- залучає дітей до процесу інтеграції, оптимізує інклюзивне навчання.

Отже, застосування театрального мистецтва у формуванні комунікативної культури в учнів зі зниженим розумовим розвитком є необхідною складовою цього процесу. Театральне мистецтво оптимізує процес набуття комунікативних навичок, гармонізує розвиток особистості. Оскільки цей вид мистецтва недостатньо використовується в психолого-педагогічній практиці, необхідні подальші наукові розробки, створення спеціальної програми, практичне застосування якої підтвердить ефективність використання театрального мистецтва як засобу оптимізації формування комунікативних навичок в учнів зі зниженим інтелектуальним розвитком.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев А. Л. Место искусства в познании мира / А. Л. Андреев. — М. : Наука, 1992. — 289 с.

2. Бурно М. Терапия творческим самовыражением / М. Бурно. — М. : Медицина, 1989. — 302 с.
3. Веснянка В. Формування комунікативної культури студентів коледжу технологій та бізнесу в контексті їх соціального здоров'я / В. Веснянка // Сприяння здоров'ю дітей та молоді: теоретико-методичні аспекти: матеріали IV міжнар. соціально-педагогічної конф. — Луцьк: АНПУ, 2009. — С. 155 — 158.
4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. — М. : Мир, 1965. — 318 с.

Надійшла до редколегії 17.12.2010 р.

УДК 378.013.42:792.8:006.035

О. Ю. ХЕНДРИК

КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано критерії соціальності в соціально-педагогічних дослідженнях. Розглянуто вікові особливості студентства та специфіка професії хореографа.

Ключові слова: соціальність, критерії, хореограф, цінності.

Проанализированы критерии социальности в социально-педагогических исследованиях. Рассмотрены возрастные особенности студентов и специфика профессии хореографа.

Ключевые слова: социальность, критерии, хореограф, ценности.

Analyzed the criteria of sociality in the social and educational research. Examined the specificities of students by age and the characteristics professional choreographer.

Key words: sociality, criteria, choreographer, values.

У гармонійному розвитку суспільства важливу роль відіграють соціальність людини, яка забезпечує творення індивідом не лише самого себе, а й гармонійних людських відносин, удосконалення матеріальних і духовних цінностей, а також багатогранної культури України. Розвиток соціальності є завданням багатьох соціальних інститутів, не останню роль у цьому процесі виконують вищі навчальні заклади. Саме студентська молодь має найбільший потенціал не тільки для засвоєння соціальних норм і цінностей, а й прагнення їх реалізації, а також сприятливі умови до морально-позитивних змін себе й інших членів суспільства через підготовку до висококваліфікованої професійної діяльності. Розвиток соціальності студентів, яка в її професійному і громадянському аспектах є сучасним призначенням вищої школи, оскільки сприяє соціальному оновленню, інтеграційним процесам у